

УДК 371.13 (014)

Т. М. ТЮЛЬПА

кандидат педагогічних наук, доцент
Глухівський НПУ ім. О. Довженка

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ЯК УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена аналізу основних напрямів соціальної політики України, їх впливу на зміст соціальної роботи фахівців соціальної сфери, громадських організацій та соціальних інститутів; обґрунтуванню підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери як культурного феномена, що має державно-суспільну цінність, визначає провідні принципи політики в соціальній сфері України.

Ключові слова: фахівці соціальної сфери, професійна підготовка, соціальна політика України, професійна освіта.

Соціальна політика є частиною загальної політики держави, яка стоюється, перш за все, відносин між соціальними групами, суспільством і його членами, пов'язаних зі зміною в соціальній структурі, зростанням добробуту населення, поліпшенням якості життя громадян країни, задоволенням їх матеріальних і духовних потреб. Ці показники є одними з найважливіших, тому що визначають рівень добробуту й ступінь процвітання кожної держави, адже, по суті, задоволеність громадян безпосередньо пов'язана з розвитком держави загалом. Практичне втілення соціальної політики здійснюється через соціальну роботу професійних фахівців соціальної сфери, громадських організацій та соціальних інститутів.

Метою статті є обґрунтування підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери як культурного феномена, що має державно-суспільну цінність, визначає провідні принципи політики в соціальній сфері України.

Сьогодні під соціальною політикою держави розуміють вплив органів управління країни на соціальну сферу суспільства, їх діяльність з метою задоволення соціальних потреб людей і, перш за все, підвищення рівня життя, надання соціальних послуг населенню, досягнення стабільності та соціальної злагоди в суспільстві.

Питання, пов'язані із соціальною політикою, особливо актуальні для сучасної України, оскільки якість життя, рівень соціального захисту населення нашої країни перебувають на низькому рівні. Соціальна політика держави покликана забезпечити громадянам гарантовані Конституцією України права: на життя, безпечні умови праці, винагороду за працю, захист сім'ї, відпочинок, освіту, житло, охорону здоров'я та медичну допомогу, соціальне забезпечення та сприятливе навколишнє середовище. Соціальна політика відображає також і ступінь гуманності держави щодо своїх членів. Без дієвої соціальної політики неможлива активізація інноваційного, творчого початку в діяльності людини. Тому очевидно, що визна-

чальним пріоритетом державної політики має стати забезпечення прав і свобод кожної людини, її соціальні гарантії.

Концептуальні засади соціальної політики, її основні напрями є змістовною й організаційною основою для організації соціальної роботи. Спираючись на зміст законів і різних підзаконних актів, структури органів державного управління, соціальна політика спрямована на створення передумов для успішної адаптації людини до умов життєдіяльності, що постійно змінюються. Соціальна робота також покликана надавати допомогу людині, яка має проблеми в адаптації до соціокультурних умов.

На сьогодні у зв'язку із соціокультурної та соціально-економічною ситуацією в Україні об'єктивно зростає потреба у фахівцях, що не тільки володіють своєю професією, а й орієнтуються в суміжних сферах діяльності; відрізняються здатністю швидко діяти, приймати рішення, працювати з високою продуктивністю та ефективністю, вирішувати нестандартні професійні завдання, готових до постійного особистісного й професійного саморозвитку. Ці характеристики професійно мобільної особистості, розвиток яких забезпечує її затребуваність на ринку праці, стають особливо значущими в умовах сучасного суспільства.

Вивченню проблеми підготовки майбутніх працівників соціальної сфери присвятили свої праці українські науковці Р. Вайнола, І. Зверева, А. Капська, О. Карпенко, З. Кияниця, Л. Міщик, В. Поліщук, Л. Романовська та ін. У дослідженнях відзначено своєрідність процесу становлення професії соціального працівника й соціального педагога в Україні, особливу складність ситуації, у якій вона формується, а значить, і систему підготовки відповідних фахівців.

У зв'язку з тим, що працівників соціальної сфери розглядають як провідників соціальних змін і реформ, а професійна соціальна й соціально-педагогічна робота – це один з головних способів реагування суспільства на нову соціальну ситуацію, її завдання, проблеми та можливості, можна наголосити, що рівень кваліфікації практиків соціальної й соціально-педагогічної сфери – важлива проблема інститутів соціалізації на сучасному етапі розвитку суспільства, адже лише професіонали можуть забезпечити стійкий розвиток суспільства, а також подолання проблем, з якими воно стикається.

Однак, традиційна система освіти не завжди відповідає вимогам, що стоять перед вищою школою у справі підготовки кваліфікованих фахівців. Суть загальної кризи сучасної освіти полягає в її повільній адаптації до динаміки соціальних умов, у невідповідності якості конкретного продукту професійної підготовки очікуванням особистості, суспільства, держави, тобто у відставанні системи професійної освіти від вимог динамічно мінливого соціуму. Українські науковці Н. Гітун, Л. Димитрова, А. Капська, І. Козубовська, В. Полтавець, Т. Семигіна та ін., які досліджували об'єктивні умови підвищення ефективності професійної підготовки та перепідготовки фахівців із соціальної роботи, наголошують на тому, що поряд з постійним поліпшенням якості підготовки фахівців існує ряд проблем.

Так, науковці на розгляд і обговорення педагогічної громади пропонують низку дискусійних моментів, що негативно позначаються на розвитку професійної підготовки соціальних педагогів та практичної соціальної роботи. Серед них:

- обґрунтування законодавчої бази, яка б регулювала сферу соціальної роботи, визначення стратегії її реалізації на найближчу перспективу;
- удосконалення переліку стандартів соціальних послуг;
- формування комплексу компетенції працівників, які на сучасному етапі не задовольняють роботодавців, а професійна освіта недостатньо орієнтована на перспективні й поточні потреби ринку праці;
- урахування в змісті професійної підготовки загального та специфічного в соціальній роботі, компонентів загальнонародської культури й регіонально-етичних особливостей;
- вироблення змістовних та методичних засад практичної підготовки фахівців.

Значущою для системи навчання фахівців із соціальної роботи ми вважаємо суперечність між необхідністю їх масової підготовки й абсолютно унікальними якостями, якими повинна володіти людина, що займається цією діяльністю. Одним із шляхів подолання вищезазначених розбіжностей є визнання предметом теорії і практики соціальної роботи в найширшому розумінні взаємодії соціуму й конкретної людини. Саме соціальні відносини людини в просторі політичної, економічної, демографічної та психологічної реальності становлять професійний фокус діяльності соціального працівника, професійні дії якого з вирішення різних професійних завдань завжди пов'язані з мобілізацією й посиленням соціального потенціалу особистості клієнта, що виражається в прояві соціального інтересу, в соціально орієнтованій поведінці, соціальній мобільності тощо.

На сучасному етапі реалізації соціальної політики України пріоритет закономірно відданий проблемі становлення професіоналізму соціальних працівників, розширення цілісної сутності кадрового потенціалу соціальних служб і шляхів його посилення, підготовки й перепідготовки різних категорій фахівців соціальної сфери. Конкурентоспроможність молодого фахівця є, з одного боку, фактором розвитку професійних і особистісних якостей випускника вищої школи в інтересах сучасного суспільства, а з іншого – показником якості вузівської підготовки. Це зумовлене тим, що соціальне замовлення суспільства на ефективну реалізацію соціальної політики орієнтує на формування фахівців, готових і здатних здійснювати інновації, виявляти творчість, активно трансформувати й опанувати передовий український і зарубіжний досвід, знання, сучасні професійні цінності, моделі та технології, а також усі якості, які надали б змогу майбутньому фахівцю соціальної сфери ефективно здійснювати професійну діяльність на високому рівні. Сутність і цінність такої готовності до професійної діяльності фахівців соціальної сфери виявляється в їх здатності орієнтуватися на ефективний творчий підхід у вирішенні всіх соціальних проблем, виконанні професійної діяльності на основі залучення потенціалу нових моде-

лей, алгоритмів і технологій для вирішення соціальних проблем людини й суспільства. Отже, у професійній підготовці соціальних працівників важливо орієнтуватися на:

- усебічний теоретичний комплексний аналіз соціальної ситуації, що склалась у суспільстві, існуючих суперечностей, проблем і шляхів їх подолання, перспектив та тенденцій розвитку соціальних відносин;
- характеристики стратегічних і тактичних цілей соціального розвитку суспільства, основних напрямів, методів, форм та засобів їх реалізації;
- аналіз організаційних можливостей соціальних інституцій державного й недержавного спрямування, що надає змогу реалізувати концептуальні положення на практиці.

Також у процесі професійної підготовки необхідно звернути увагу на те, що кваліфіковане сприяння людям у вирішенні їхніх життєвих проблем визначає специфічні особливості соціальної роботи, адже професія працівника соціальної сфери тісно пов'язана із суміжними, він є в деякому розумінні універсалом, але його універсальність має досить чіткі предметні кордони, що задані змістом життєвих проблем клієнта й можливими шляхами їх вирішення.

Якщо розуміти соціальну політику як цілеспрямовану діяльність держави з метою забезпечення соціального захисту та створення умов для формування безпечного соціального середовища людини шляхом реалізації комплексу заходів, спрямованих на створення системи соціальної безпеки людини та суспільства, то основним завданням соціальної роботи як діяльності є створення умов для поліпшення соціальної ситуації особистості (чи групи), а об'єктом соціальної роботи може виступати сама особистість (або група), що перебуває в скрутних життєвих обставинах, інакше кажучи, клієнт соціальної роботи. Отже, одним з головних завдань підготовки відповідних фахівців є “формування у майбутніх соціальних працівників таких професійних рис, як високий професіоналізм, компетентність у широкому колі суспільних проблем та способах їх пом'якшення й вирішення; володіння сукупністю знань, умінь та навичок суміжних із соціальною роботою дисциплін; високий рівень розвитку навичок ефективного спілкування; розуміння проблем клієнта, здатність адекватно приймати їх, емпатійність у відносинах з клієнтами; уміння використовувати правові, психологічні й соціальні знання для вирішення проблем клієнтів; чітке дотримання положень та інструкцій, дисциплінованість тощо” [2, с. 189].

Мобільність підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери пов'язана з тим, що в соціальній роботі, незважаючи на те, що є певна класифікація стандартних положень, немає абсолютно однакових ситуацій і ідентичних клієнтів. У кожному конкретному випадку соціальний працівник повинен, приймаючи рішення, враховувати найменші нюанси існуючої проблеми, щоб прийняти оптимальне рішення й домогтися найвищого результату. Ситуація, в якій може опинитися соціальний працівник, не завжди вкладається в межі абстрактних приписів. Це вимагає від нього творчого підходу до вирішення моральних проблем, у зв'язку із чим внутрішня потреба діяти мо-

рально, регулювати своє ставлення до інших з урахуванням моральних норм і засвоєної системи цінностей є своєрідною формою аналізу та синтезу теорії і практики, приводить до відповідної мотивації діяльності або вчинку й характеризує соціального працівника як особистість.

Так, працівник соціальної сфери повинен бачити в клієнті індивідуальність. Постійне прагнення якомога глибше розкрити властивості особистості, сім'ї або спільноти вимагає від фахівця усвідомлених зусиль і ретельного аналізу, а індивідуалізація допомагає правильно взаємодіяти з клієнтом на підставі поваги до його особистості. За відсутності творчого мислення фахівець буде діяти за раз і назавжди прийнятою ним схемою, що істотно знизить мобільність рішень, ефективність його роботи та може негативно позначитися на клієнті, оскільки в соціальній роботі готових рецептів, застосовуваних в абсолютно будь-яких обставинах і ситуаціях, просто не існує. Відсутність креативності в спеціаліста може бути розцінена його клієнтом як неухважність, брак досвіду й бажання допомогти, що може дискредитувати як фахівця, соціальну роботу, так і певні аспекти соціальної політики. Фахівець соціальної сфери повинен бачити в клієнті індивідуальність. Постійне прагнення якомога глибше розкрити властивості особистості, сім'ї, групи або спільноти вимагає від соціального працівника усвідомлених зусиль і ретельного аналізу. Саме індивідуалізація допомагає соціальному працівнику правильно взаємодіяти з клієнтом на підставі поваги до його особистості.

Отже, у процесі навчання й самоосвіти формується система науково-практичних знань і вмінь, що впливають на якість вирішення професійних завдань, розвиваються особистісно-професійні якості, які виявляються в діловому й партнерському спілкуванні з людьми при вирішенні їх життєвих проблем. І запорукою високого рівня професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери є сформована готовність до різнопрофільної соціальної роботи в системі соціального захисту та в інших інституціях соціальної сфери, різноманітність і варіативність виконуваних функцій та соціальних ролей.

Висновки. Серед факторів, що сприяють гармонізації інтересів особистості й суспільства та гарантують захист інтересів людини, її прав і свобод, особливе місце належить соціальній політиці держави та інфраструктурі соціальної роботи з різними групами населення. Соціальна й соціально-педагогічна робота перебувають у діалектичному взаємозв'язку із соціальною політикою держави. Вона залежить від економічних, політичних, духовних процесів у суспільстві, дослідження яких є методологічною основою концепції соціальної роботи та становить безперечний інтерес для соціальної практики.

Адекватна реакція на непросту соціально-економічну та духовно-моральну ситуацію – один з принципово нових способів розвитку системи соціального захисту, що сприяють реальному подоланню негативних наслідків проведення реформ і більш повному задоволенню соціальних потреб різних категорій населення нашої країни. Вимоги до розвитку адекватної

сучасним соціальним технологіям кадрової інфраструктури установ соціального захисту населення формують державне замовлення вузівській системі соціальної освіти в плані якісного результату – професійної компетентності випускників, які є провідниками соціальної політики, здатними організувати процес соціальної підтримки населення, ефективно вирішувати широкий спектр соціальних проблем і володіють гуманістичною спрямованістю особистості.

Список використаної літератури

1. Карпенко О. Г. Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти: науково-методичний та організаційно-технологічний аспекти : монографія / О. Г. Карпенко ; за ред. С. Я. Харченко. – Дрогобич : Коло, 2007. – 374 с.
2. Кривоконь Н. І. Проблеми соціальної роботи та соціальної політики в Україні : навч. посіб. / Н. І. Кривоконь.– Чернігів : Чернігівський державний технологічний університет, 2012.– 320 с.

Стаття надійшла до редакції 01.09.2016.

Тюльпа Т. Н. Профессиональная подготовка будущих специалистов социальной сферы как условие реализации социальной политики Украины

Статья посвящена анализу основных направлений социальной политики Украины, их влияния на содержание социальной работы специалистов социальной сферы, общественных организаций и социальных институтов; обоснованию подготовки будущих специалистов социальной сферы как культурного феномена, имеющего государственную общественную ценность, определяющего основные принципы политики в социальной сфере Украины.

Ключевые слова: *специалисты социальной сферы, профессиональная подготовка, социальная политика Украины, профессиональное образование.*

Tyulpa T. Professional Training of Specialists in Social Sphere as a Condition of Social Politics Realization in Ukraine

The article is focused on the analysis of social society problems that are reflected in the main directions of social politics in Ukraine, their influence on the content of professionals' work in social sphere, on public organizations and social institutions. Conceptual principles of social politics, its main directions are meaningful and organizing basis for social work. Practical embodiment of social politics is realized through social work of professionals in this sphere, public organizations and social institutions. However, traditional educational system not always corresponds to the demands of the high school in the case of professional training. One of the ways out to decide this problem is recognition interaction between society and particular person. The article reveals the fact that qualified assistance to people in deciding their life problems determines specific peculiarities of social work, nevertheless the profession in social sphere is closely connected with contiguous professions.

Competitiveness young professionals, on the one hand, factor in the development of professional and personal qualities graduate high school in the interests of modern society, and the other – an indicator of the quality of university training. The development of an adequate staff infrastructure in the sphere of social population safety conditions forming to the state high social school order in the perspective of a good result – professional competence of the graduates who are the bearers of social politics and eager to organize the process of social support of population, decide a wide range of social problems and possess a personality with humanistic trends.

Key words: *professionals in social sphere, professional training, social politics in Ukraine, vocational education.*